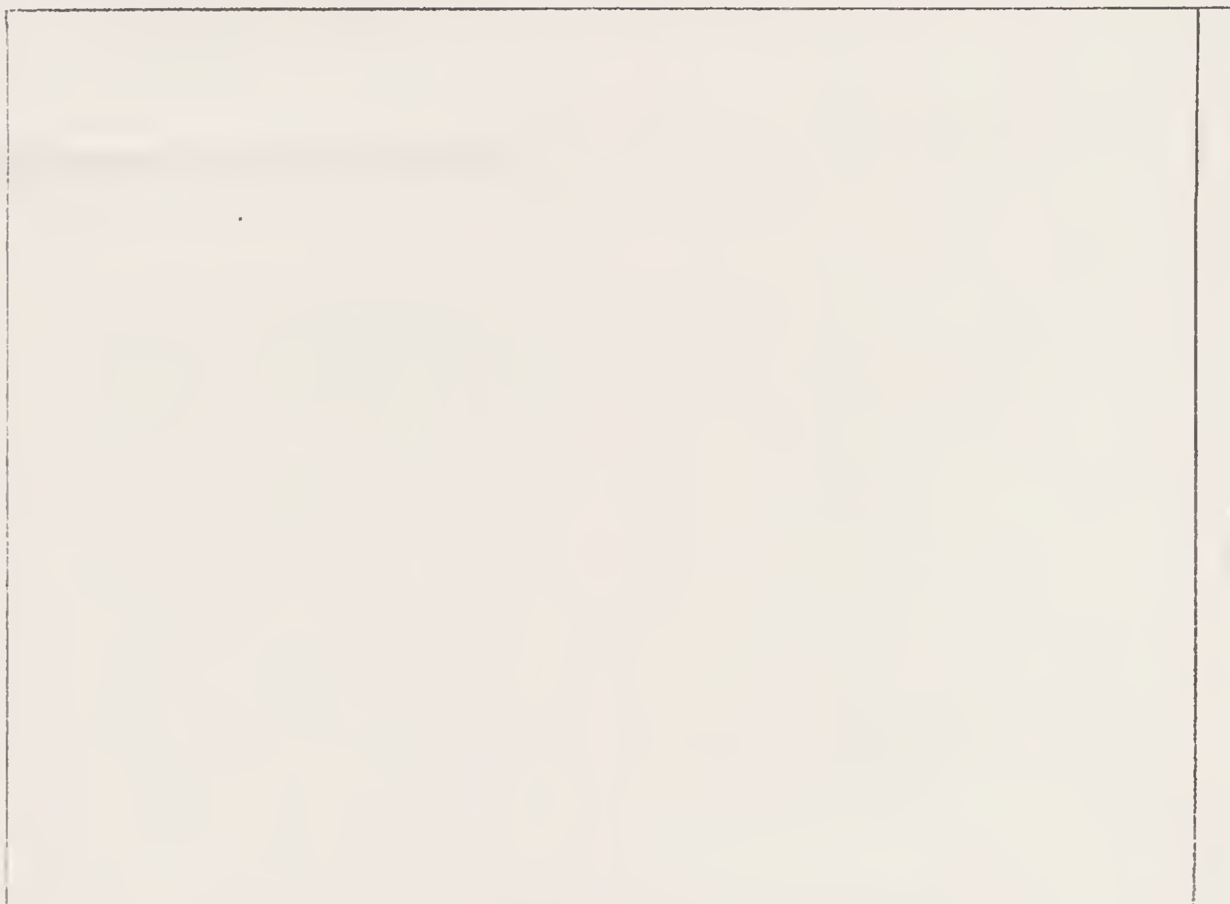
afbeelding : De duinboerderij "Costverlooren" stond aan de wieg van het huidige Kostverlorenpark. Deze boerderij wordt voor het eerst aangetroffen op een kaart van 1812. In 1881 koopt de Gemeente de grond en sloopt de boerderij. Het Kostverlorenpark lag toen tussen de Kostverlorenstraat en de huidige Julianaweg. De duinen aan de andere kant van de Kostverlorenstraat heette het Kostverloren Wandelpark.

Geschiedenis.

Weinig mensen weten dat het huidige Kostverlorenpark nog maar een klein stukje is van wat vroeger Costverlooren heette. Dit waren de landerijen en omringende duinen van de duinboerderij Costverlooren. Later veranderde de naam in Kostverloren. Het gebied liep in die tijd door tot aan de huidige Koninginneweg.

De naam Costverlooren (de kost is verloren) werd vroeger spottend gebruikt om streken aan te geven, waar maar weinig verdiend werd. In die tijd zal akkerbouw zonder kunstmest waarschijnlijk geen vetpot zijn geweest.
Op een kadastrale kaart uit 1812 staat deze boerderij al aangegeven. Het was omstreeks die tijd een duinmeiers huis. Het is nog in bezit geweest van de eerste Van der Meye, die op Zandvoort kwam. Deze werd aangetrokken als schout (hoofd vd politie). Dit werk leverde echter zo weinig op, dat hij er een boerenbedrijf naast had, om in zijn levensonderhoud te voorzien. In 1871 wordt de boerderij eigendom van docter C. Smit. Deze arts gebruikte het gebouw om zijn paarden in te stallen.

In 1824 wordt er een beslissing genomen, die voor Zandvoort in het algemeen en het Kostverloren in het bijzonder een keerpunt zal inluiden.
In dat jaar wordt er namelijk besloten om van de oude zandweg naar Haarlem een klinkerweg te maken. Deze zal dan lopen vanaf de huidige Herenweg tot de Haarlemmerstraat en dan "met een Hoogen weg over het duin naar een gelijk te maken stuk van de "strandreep", om daar op een badhuis te bouwen". In 1828 wordt de bestrating voltooid. Tot dan toe was Zandvoort een geïsoleerde vissersplaats die alleen door zandpaden met het achterland in verbinding stond.
Door deze nieuwe verbindingsweg krijgt Zandvoort er een nieuwe inkomstenbron bij. Zandvoort wordt een badplaats. Voor de jet-set uit die tijd is er vanuit Engeland deze nieuwe rage komen overwaaien. Men houdt zich in het badhuis onledig met het baden in met zee-water gevulde badkuipen.
Dit soort aktiviteiten betekent een ommekeer voor de arme vissersplaats. Er komen steeds meer badgasten, badhuizen en hotels. In 1870 wordt het zelfs mogelijk om in zee te baden. Door deze ontwikkelingen stijgt het aantal inwoners snel. In 1803 wonen er slechts 800 inwoners in Zandvoort. Omstreeks de eeuwwisseling is dit aantal al opgelopen tot 3200 mensen. Een verviervoudiging in één eeuw. Hierdoor neemt de behoefte aan vervoersmogelijkheden toe. Op 7 mei 1881 rijdt de eerste trein

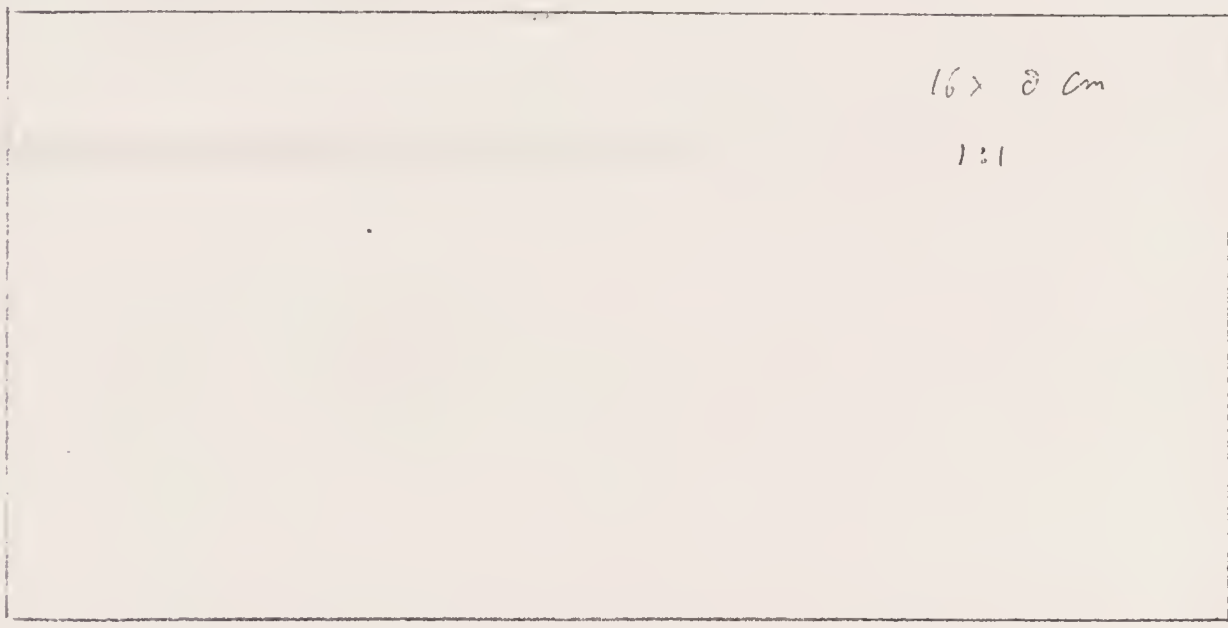

afbeelding : Reproduktie van een topografische kaart (schaal 1 : 25.000) uit 1876. De geisoleerde ligging van de boerderij Kostveloren komt duidelijk naar voren.

tussen Haarlem en Zandvoort. Acht jaar later wordt een tramverbinding tussen de Amsterdamse binnenstad en Zandvoort aangelegd. Deze verbinding heeft tot 1957 bestaan en is daarna vervangen door een busdienst. Bij de opheffing raakt de oude trambaan buiten gebruik. Langs de zuidzijde van het Kostverlorenpark treft men nog een gedeelte aan. De in 1927 aangelegde zeeweg is tot nu toe de laatste voltooide verbinding met het achterland.

De invloed op het Kostverlorenpark.

De verandering van het kleine arme visserdorpje in een welvarende badplaats heeft een grote invloed op de ontwikkeling van het Kostverlorenpark. In het jaar waarin de spoorlijn Haarlem-Zandvoort in gebruik genomen wordt (1881), koopt de gemeente Zandvoort de Kostverlorenboerderij met zijn landerijen aan. Dwars door de landerijen wordt de Kostverlorenstraatweg aangelegd. Vermoedelijk is daarbij de boerderij zelf gesloopt. Van de landerijen zelf wordt een park met mooie bossages en een grote speelweide gemaakt. Het terrein was al vele vruchtbomen rijk en voorzien van een goede laag teelaarde, dus zal de aanplant niet zo moeilijk zijn geweest. Dit oorspronkelijke Kostverlorenpark ligt nu ingesloten tussen de Julianaweg en de Kostverlorenstraat. Het duinterrein ten oosten er van wordt als wandelgebied gebruikt en krijgt al gauw de naam wandelpark.

afbeelding : Dit is een detail van afbeelding . De boerderij en opstallen zijn hier als donkere rechthoekjes te te zien. Het lichtgrijze deel van de landerijen is weiland na de parkaanleg wordt dit een speelweide. De boomgaard bij de boederij is op de kaart aangegeven met kruisjes. Akkervond plaats op de vier witte vlakjes bovenaan de kaart. De omringende donkere gedeelten zullen waarschijnlijk bossages zijn geweest voor bescherming tegen de zeewind.

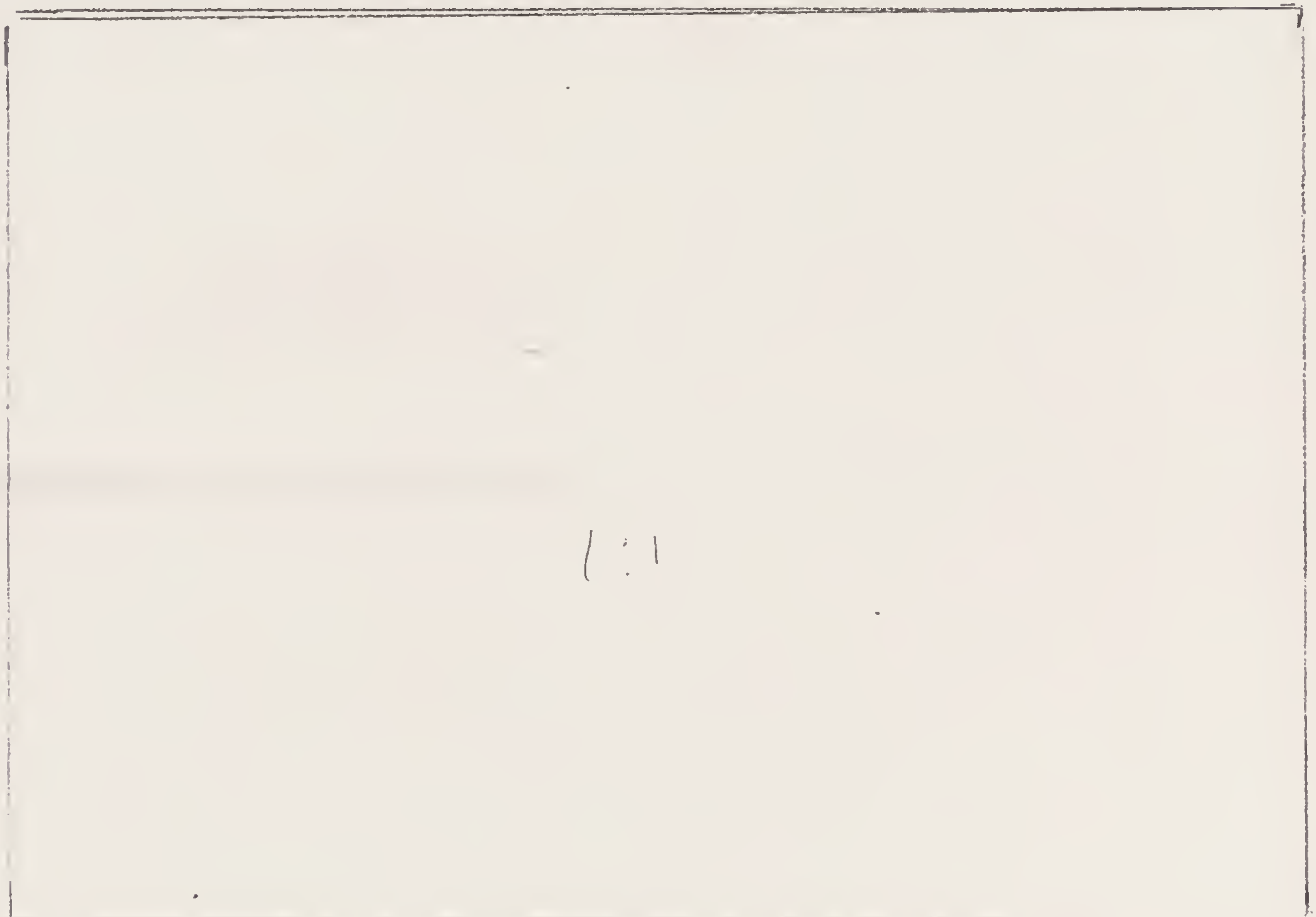

afbeelding : De ligging van de voormalige duinboerderij is hier aangegeven op het hedendaagse stratenplan. Hij was gelegen tegenover het huidige Plantinga-huis.

In 1887 krijgt Zandvoort er een attraktie bij. Vanaf 9 juni van dat jaar rijdt er een elektrische tram van de Passage naar het Kostverlorenpark, waar het in de in zwitserse chaletstijl opgetrokken theeschenkerij prettig toeven is. Een gewaagd plan als men bedenkt dat in deze tijd de toepassing van elektriciteit nog in de kinderschoenen staat. Lang heeft dit "Wonder van Zandvoort" niet mogen bestaan. Van 20 juni tot 1 juli wordt de dienst onderbroken voor onderhoudswerkzaamheden. De lijn komt zijn kinderziektes niet te boven. Op 1 oktober van datzelfde jaar wordt de dienst definitief beëndigd. Op de fundamenten van de Elektriciteitscentrale wordt de Amsterdamse Vakantie kolonie gebouwd. Van 1888 tot 1914 doet een paardentram dienst met een ander eindpunt dan het Kostverlorenpark.

De groei van Zandvoort heeft ook invloed op het Kostverloren. In het gedeelte tussen de Koninginneweg en de Kostverlorenstraat

wordt in de jaren twintig een begin gemaakt met villabouw, deze wijk krijgt door zijn kronkelige wegen de volksnaam "de krikkemik". Door deze aktiviteiten verschuift langzaam de belangstelling naar de duinen ten oosten van de Kostverlorenstraat. In het in 1917 uitgebrachte boekje "Zandvoort en omgeving" staat over dit gebied het volgende te lezen:
"Bij gunstig of ongunstig weder is het aangenaam te vertoeven in 't Kostverlorenpark, ± 15 ha groot gelegen in de duinen, omringd door prachtige boschjes en geheel beschut voor scherpen of harden wind. Vanaf het station (H.Y.S.N.) bereikt men het park langs de Zeestraat en Kostverlorenstraat (± 10 minuten gaans). Vanaf Electr. Tram bereikt men het langs de Groote Krocht en Haarlemmerstraat, tot den Tol, daar links af (10 minuten gaans). Dagkaarten à 10 cts per persoon, seizoenskaarten à f 2,50 voor 't gezin".

afbeelding : In de jaren dertig werden in het Kostverloren Wandelparkenkele dierenatrakties gevestigd. Een circelvormige vogelren was er één van. Deze ren was gelegen aan het begin van het huidige toegangslaantje van het park. Ook na de oorlog is de vogelren enige jaren in gebruik geweest.

Aan het eind van de jaren twintig wordt het oorspronkelijke park tenslotte bebouwd. Alle aktiviteiten zijn dan overgebracht naar het Kostverlorenwandelpark. Een hiervan is minder sucsesvol. Plannen voor een openluchttheater gaan bij de eerste en tevens laatste voorstelling de mist in.

In de jaren dertig heeft het park echter een hoogtepunt bereikt. Via een rustiek bruggetje over de fraaie toegangsvijver komt men het park binnen. Daar kunnen de kinderen fijn schommelen in de speeltuin en de toeristen zich vergapen aan het apenhuis en de vele voiliéres. Ook bijzonder fraai is het rosarium. Voor wie wat meer wandelen wil bereikt langs de landschappelijk fraaie Iepenlaan de noordzijde van het centrale dal met zijn meters hoge duindoornstruwelen. Als men ten slotte is uitgewandeld in het romantische park, kan men uitrusten op het terras van de theeschenkerij annex boswachterswoning. Vanaf deze plaats kan men genieten van de statige witte en zwarte zwanen in de fraaie vijver. Ook de moeite waard te vermelden is de laatste Zandvoortse Bomschuit. Deze is vanaf 1929 in het park te bezichtigen. Helaas zal hij in de hongerwinter 1944/45 door de Zandvoortse bevolking worden gesloopt om als brandstof te dienen.

dhr. De B[illegible]

Afbeelding 41.

Na de tweede wereldoorlog werd de speeltuin in het park opnieuw ingericht. Zo trof men ook o.m. twee [illegible] houten hobbelpaarden aan.

Dan wordt de rust wreed verstoord. 10 Mei 1940 valt Hitler-Duitsland ons land aan. Reeds enkele dagen later komen de Duitsers, gezeten op gevechtswagens, Zandvoort binnenrijden. De Wehrmacht vestigt voor Zandvoort zijn hoofdkwartier in het riante clubgebouw van de Kennemer Golf- en Countryclub. Op en in de golfbanen worden voor de soldaten zo'n 130 bunkers gebouwd.
Het eerste oorlogsjaar verloopt voor Zandvoort nog niet al te slecht. Mede door het fraaie zomerse weer wordt er nog geld verdiend. De Duitsers nemen aanvankelijk een vriendelijke houding aan. Later gaan zij zich harder opstellen. Wanneer de Duitse oorlogsmachine aan het oostfront vastloopt, moet de westkust worden beveiligd tegen een invasie. In mei 1942 wordt het Zandvoortse strand verboden terrein. Evacuatiebevelen voor het merendeel van de bevolking volgen. Al eerder, in maart '42, was het Joodse deel van de bevolking gedeporteerd.
Alle gebouwen aan de kust worden gesloopt. Ook langs de Zandvoortselaan wordt het een en ander neergehaald. Bij elkaar moeten zo'n 700 woningen en hotels het ontgelden. Vervolgens wordt begonnen met het uitbouwen van een omvangrijke verdediging. Geconcentreerd in verschillende steunpunten liggen vele honderden bunkers in de omgeving van Zandvoort, vooral aan het zeefront. Aan het strand worden duizenden houten staken geplaatst met mijnen er boven op. Mijnenvelden worden ook gelegd in de duinen rondom het dorp. Zelfs in de bebouwde kom. Kustkannonen, tankmuren en tientallen kilometers draadversperring kompleteren de verdedigingsmaatregelen.
De aanpak in het Kostverlorenpark is ook niet mis te verstaan. De zuidwestkant van het terrein wordt levensgevaarlijk door het leggen van honderden mijnen. Doordat het park in de verdediging rond Zandvoort nogal centraal ligt, wordt er geen sterke gevechtseenheid met zwaar geschut geplaatst. Onder leiding van de Organisatie Todt wordt een wooncentrum voor soldaten gebouwd om ongeveer een compagnie (± 150 man) te huisvesten. In het grote dal worden 35 woonschuilplaatsen gebouwd. Op de hooggelegen randen van het dal komen 8 mitttrailleurstellingen (MG-posten) te staan ter verdediging van het woongebied. In het woongebied worden als voorzieningen een ontsmettingsgebouw, een keuken en twee privaten opgetrokken. Water wordt geleverd uit twee brongebouwen en vier waterputten. Uniek voor Zandvoort is de grote betonnen stal welke plaats biedt aan 24 paarden. Deze manege is met een wagenloods aan de zuidrand van het woongebied gesitueerd.

Het ligt voor de hand dat het wandelpark door al die maatregelen totaal geruïneerd wordt. De natuur met fraai opgaand struweel krijgt een enorme klap. De bouw van de bunkers vernietigt zeer veel groen. Het herstel van de begroeiïng tot z'n vooroorlogse omvang heeft zo'n dertig jaar geduurd. Dat dit herstel mogelijk is geweest, is niet in de laatste plaats te danken aan de huidige bewoners van de bunkers.Zodra deze zomergasten gearriveerd zijn, wordt er weer beheer gevoerd.

2.4

Niet direkt na de bevrijding heeft het Kostverlorenpark zijn huidige bestemming gekregen. Aanvankelijk is er sprake

van een janboel. Tegelpaden worden gesloopt en wat bruikbaar is meegenomen, plundering alom. Er is geen vorm van toezicht of organisatie: wie daar zin in heeft gebruikt een bunker. De een richt het in als zomerverblijf, de ander maakt er een opslagplaats van.

In de periode van herstel en opbouw, die na de bevrijding ook in Zandvoort aanbreekt, wordt veelal afgerekend met de Duitse verdedigingswerken. Waar bunkers in de weg staan of gevaar opleveren, worden ze opgeblazen. Dat is echter een heel dure grap. Meestal worden de bunkers enkel onder het zand bedolven, om misbruik of verloedering van het duinterrein tegen te gaan of eenvoudig uit esthetisch oogpunt. Zo liggen in de Zanderstelling achter het tegenwoordige naaktstrand, in de Amsterdamse Waterleidingduinen en bij de golfbanen nog altijd honderden, merendeels voor legering gebouwde bunkers begraven.

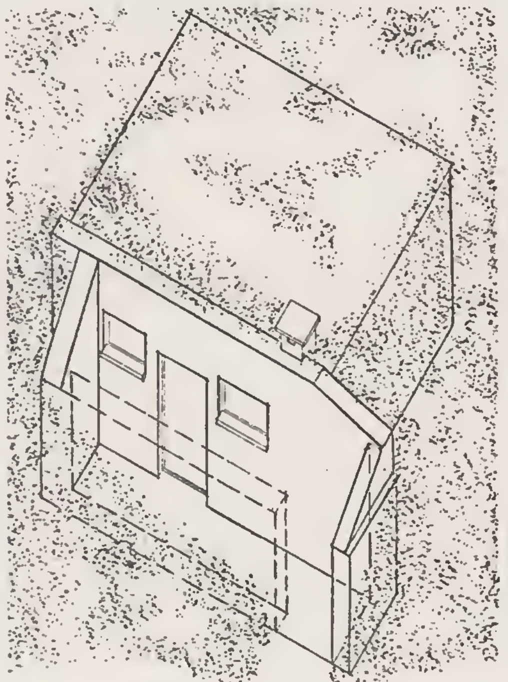
Dat dit niet zo is gelopen met de woonschuilplaatsen in het Kostverlorenpark, is te danken aan het initiatief van

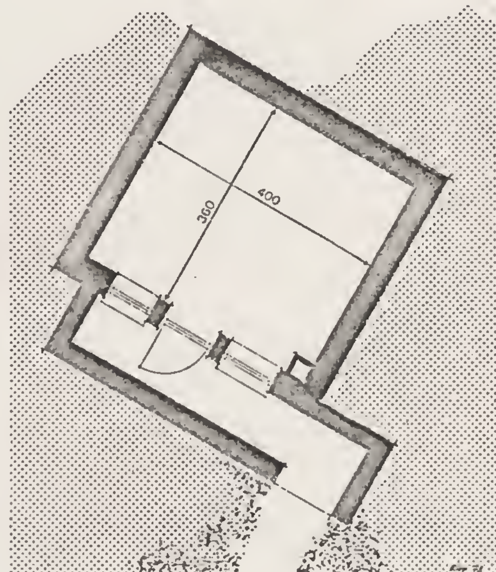
? (Vergroten)

Afbeelding 13.

Een woonbunker in het park, kort na de oorlog. De foto is in de begintijd van het Zomerverblijf Kostverloren genomen. De bunker is nog niet uitgeschilderd en de schoorsteenmuur is ook nog intact.

enkele enthousiaste Amsterdammers. Vanwege de heersende wanorde eist de Gemeente Zandvoort in 1946 het ongeschikt maken van de onderkomens voor bewoning of een zodanige reglementering, dat de gemeente geen overlast wordt aangedaan. Hierop reageert een aantal Amsterdammers alert met het oprichten van een kommissie van beheer, die het mogelijk moet maken de onderkomens als zomerverblijven te gebruiken. Met de enthousiaste steun van de toenmalige terreineigenaar, jonkheer P.N. Quarles van Ufford, slagen zij in hun opzet. De toewijzing van de zomerhuisjes geschiedt vooral op medische indicatie.
Het Kostverlorenpark wordt ook weer opengesteld voor wandelaars, die net zoals voor de oorlog, een dagkaartje kunnen kopen. De theeschenkerij is heropend, de dierenattrakties komen terug in de gerepareerde kooien en ook de speeltuin wordt, na een opknapbeurt, weer in gebruik genomen.
Behalve de manschappenonderkomens krijgen nog twee in de oorlog geplaatste bouwwerken een nieuwe bestemming: de voormalige wagenloods wordt ingericht als volière met vele fraaie vogels. De bunkerstal krijgt de paarden van de politie te herbergen.

De kontakten van de "bunkerbewoners" met de Zandvoortse burgerij en overheid alsook met de terreineigenaar staan op een goed peil. Burgemeester Fenema zegt bij het tweede lustrum op 2 juli 1955:"Een andere bestemming lap ik aan mijn laars...Dit bunkerdorp veranderen? Niet dan over mijn lijk!" Ook uit het aanbod van jhr. Quarles van Ufford om de ULO-school(nu Wim Gertenbach Mavo) niet in het Kostverlorenpark te bouwen maar aan de Zandvoortse laan,blijkt de hoge waardering.